

Відгук

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора,
головного наукового співробітника відділу позашкільної освіти
Інституту проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України

Толочко Світлани Вікторівни

на дисертаційну роботу **Харітоненко Лесі Анатоліївни** на тему:
«Підготовка учителів української мови і літератури ЗЗСО до формування кейсу професійної майстерності», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дослідження. Обрана тема є беззаперечно актуальною, оскільки відображає стратегічні орієнтири сучасної української педагогічної освіти, спрямованої на формування вчителя-майстра, здатного до рефлексії, саморозвитку й інноваційної діяльності. У контексті освітньої реформи «Нова українська школа» та стандартів вищої освіти підготовка педагогів нового типу вимагає, окрім засвоєння предметних компетентностей, ще й інтеграції досвіду, технологій і методів самоменеджменту професійного зростання. Звернення здобувачки до проблеми формування кейсу професійної майстерності вчителя української мови і літератури ЗЗСО зумовлене нагальною потребою модернізації підходів до фахової підготовки вчителів-словесників, адже саме вони відіграють ключову роль у формуванні національної ідентичності, духовно-моральних цінностей і мовної культури здобувачів освіти. Наукова і практична значущість теми підсилюється тим, що в умовах компетентнісного підходу й цифровізації освіти актуалізується необхідність осмислення поняття «кейс професійної майстерності» як інноваційного освітнього феномена, що поєднує методичну, технологічну, дослідницьку, комунікативну й рефлексивну компоненти діяльності вчителя.

Дисертаційне дослідження вдало поєднує теоретичний аналіз сучасних підходів до фахової підготовки педагогів і практичне розроблення методики, спрямованої на підвищення якості підготовки майбутніх учителів-словесників. Отож актуальність теми не викликає сумнівів і має як наукове, так і прикладне значення

Наукова новизна одержаних результатів полягає в системному обґрунтуванні й теоретичному уточненні поняття «кейс професійної майстерності вчителя української мови і літератури» як інтегрованої структури, що відображає індивідуальну траєкторію професійного становлення педагога.

Уточнено сутність, структуру й функції фахової підготовки вчителів-словесників у контексті формування їхнього професійного кейсу; розкрито методологічні основи, принципи й умови її реалізації. Уперше запропоновано модель організації підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО до формування кейсу їхньої професійної майстерності, що поєднує традиційні й інноваційні форми (кейс-метод, портфоліо, рефлексивно-проектну діяльність, цифрові інструменти самооцінювання).

Удосконалено методику формування кейсу професійної майстерності, яка забезпечує цілісність теоретичної, методичної й практичної підготовки вчителів української мови і літератури до професійної діяльності. Актуалізована необхідність систематичного залучення до професійних спільнот, участі в освітніх ініціативах і використання доступних ресурсів, які сприяють інтеграції сучасних методик, розвитку критичного мислення й підвищення кваліфікації. До таких інструментів дисертанткою віднесено спеціалізовані вебсайти для вчителів, онлайн-курси, присвячені інноваціям у педагогіці, платформи для обміну досвідом між освітянами, а також міжнародні форуми й вебінари, де обговорюються актуальні виклики й можливості для вдосконалення методичного арсеналу для формування всебічно розвиненого й конкурентоспроможного педагога, здатного відповідати сучасним запитам освітнього середовища.

Отримані результати розвивають наукові положення педагогіки вищої школи, теорії професійної освіти, дидактики філологічної освіти й методики підготовки майбутніх учителів-словесників

Ступінь обґрунтованості використаних методів, отриманих результатів і положень дисертації.

Дисертаційна праця виконана на належному науково-методологічному рівні. Методологічна база дисертації є логічно вибудованою й обґрунтованою. Авторка спиралася на особистісно орієнтований, андрагогічний, акмеологічний, компетентнісний підходи дослідження організації фахової підготовки, що дало змогу забезпечити його цілісність.

Вивчення нормативно-правових документів, наукових педагогічних праць українських і закордонних дослідників дало дисертантці змогу обґрунтувати актуальність дослідження та ключові положення наукової праці. Задля досягнення мети й розв'язання поставлених завдань було використано комплекс методів (теоретичних, емпіричних, статистичних). Серед *теоретичних методів* здобувачка використала проблемний аналіз теоретичних і методологічних засад джерельної бази фахової підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО до формування кейсу професійної майстерності, правового забезпечення відповідності вимогам кваліфікаційних вимог до підготовки вчителів та їхнього професіоналізму (компетентності, здатності до розвитку, професійної майстерності); компаративний аналіз – організаційної архітектури й семантичної спрямованості фахової підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО в Україні та за кордоном; контент-аналіз – для обґрунтування тезаурусу проблеми дослідження в теорії і методиці професійної освіти, також для виокремлення організаційно-педагогічних умов забезпечення ефективності підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО до формування кейсу професійної майстерності; структурно-організаційний і структурно-функціональний аналізи – для розроблення й обґрунтування моделі організації підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО до формування кейсу їхньої професійної майстерності й методики організації освітнього процесу формування кейсу професійної майстерності вчителів української мови і літератури ЗЗСО. Застосовано *емпіричні методи*: моделювання для проєктування моделі організації підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО до формування кейсу

їхньої професійної майстерності; планування – для організації педагогічного експерименту; експертного – для оцінювання кейсу професійної майстерності в учителів української мови і літератури ЗЗСО.

Використано *статистичні* методи для обробки результатів педагогічного експерименту; методи експертного оцінювання.

Завдяки цьому забезпечено достовірність результатів, логічність висновків і можливість їхнього практичного застосування. Висновки підкріплено результатами педагогічного експерименту, який підтвердив ефективність запропонованої методики формування кейсу професійної майстерності

Високий ступінь обґрунтованості використаних методів, отриманих результатів і положень дисертації підтверджується фактом успішного впровадження моделі організації підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО до формування кейсу їхньої професійної майстерності в освітній процес закладів вищої освіти (експериментальна діяльність проводилася на базі Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя).

Загалом вірогідність результатів наукової праці забезпечена методологічною й теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дисертації; доцільністю вибору комплексу методів дослідження; ґрунтовним опрацюванням наукових доробків українських і закордонних учених, а також низки нормативно-правових документів; позитивними результатами експериментальної перевірки результатів дослідження.

Найбільш істотні наукові результати роботи.

1. Дисертанткою на належному науковому рівні проаналізовано нормативно-правове регулювання кваліфікаційних вимог до підготовки педагогічних працівників, а саме: Закони України «Про освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (2020), «Про вищу освіту» (2014), «Про професійний розвиток працівників» (2012), Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016), «Концепція розвитку педагогічної освіти» (2018), Положення про атестацію педагогічних працівників (2022), постанови КМУ «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (2019), «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» (2020) та концепції «Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (2016), наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»» (2024) тощо, що визначають стандарти освіти, критерії акредитації та інші питання, що стосуються організації й управління освітнім процесом. Деталізовано нормативно-правове регулювання кваліфікаційних вимог до підготовки саме вчителів української мови і літератури ЗЗСО для формування кейсу професійної майстерності (Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) та розпорядження КМУ

«Про затвердження державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року» (2024), «Державний стандарт базової середньої освіти» (2020), Стандарти вищої освіти України першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 035 «Філологія» (2019), проект стандарту вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями) (2024), Український правопис (2019), Навчальні програми 5-9 класи. Наскрізнні змістові лінії та навчальних програмах «Українська мова», «Українська література» для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту, профільний рівень) тощо. На основі аналізу нормативно-правового регулювання кваліфікаційних вимог до підготовки учителів української мови і літератури ЗЗСО для формування кейсу професійної майстерності авторка виокремила основні вимоги, що стосуються наявності фахових знань, педагогічних умінь, професійної компетентності, етичних принципів і безперервного професійного розвитку. Доведено, що імплементація законів і нормативно-правових актів, котрі формують загальнодержавну стратегію мовно-літературної освітньої галузі та сферу післядипломної освіти педагогічних працівників, сприяє підготовці учителів української мови і літератури ЗЗСО до формування кейсу їхньої професійної майстерності.

2. Л. А. Харітоненко детально обґрунтувала теоретико-методологічні засади фахової підготовки учителів української мови і літератури в умовах модернізації педагогічної освіти. Науковий апарат дослідження відповідає вимогам, що пред'являються до дисертаційних робіт. Авторкою на високому науковому рівні здійснено аналіз (уточнення) сутності і змісту базових понять дослідження педагогічної проблеми з методологічним обґрунтуванням; а саме: *«професійна педагогічна компетентність учителів української мови і літератури ЗЗСО»*, *«фахова підготовка учителів української мови і літератури ЗЗСО»*, *«безперервний професійний розвиток учителів української мови і літератури закладів загальної середньої освіти»*, *«професійна майстерність»*, *«кейс у педагогіці»*. В авторському формулюванні запропоновано зміст понять *«педагогічна майстерність учителів української мови і літератури закладів загальної середньої освіти»*, *«кейс професійної майстерності вчителів української мови і літератури закладів загальної середньої освіти»* тощо. Варто зазначити, що чітке визначення та структурування базових термінів є фундаментальною умовою для успішного наукового дослідження. Тож позитивним аспектом є те, що дисертантка достатньо глибоко трактує сутність означених вище понять. Витлумачуючи *кейс професійної майстерності вчителів української мови і літератури закладів загальної середньої освіти* як систематизований набір матеріалів, який репрезентує результативність, інноваційність і методичну компетентність педагога, відображаючи його професійні досягнення, творчі здобутки, реалізовані освітні проекти та здатність до впровадження сучасних підходів в освітньо-виховний процес, авторка деталізує його через його структурно-функціональні компоненти: предметно-знаннявий, методичний, самоосвітньо-рефлексивний, культурологічний, комунікативно-

психологічний, творчо-креативний і дослідницько-аналітичний. Окрім того, уточняє через утілення в розвиткові практичних умінь, покращенні навичок критичного мислення, підвищенні професійної компетентності, мотивації до постійного розвитку. Такий аналіз демонструє системний підхід і глибоке розуміння дисертанткою предмета дослідження, що створює чіткі орієнтири для розроблення педагогічних стратегій і методик професійної підготовки й безперервного розвитку вчителів української мови і літератури ЗЗСО до формування кейсу професійної майстерності.

3. Дисертаційна робота «Підготовка учителів української мови і літератури ЗЗСО до формування кейсу професійної майстерності» характеризується ґрунтовною методологічною базою, що забезпечує всебічне розкриття окресленої проблеми. Л. А. Харітоненко представлено розроблену ефективну модель організації підготовки вчителів української мови і літератури ЗЗСО до формування кейсу їхньої професійної майстерності. Репрезентована модель є науково-обґрунтованою, відповідає сучасним викликам освіти та інтегрує в собі цільовий, методологічний, методичний, змістовий і діагностичний блоки. Диференційовано *мету дослідження* (модернізація підготовки вчителів української мови і літератури ЗЗСО до формування кейсу професійної майстерності в теоретичних і методологічних засадах її організації) та *мету фахової підготовки* (організація освітнього процесу формування кейсу професійної майстерності в учителів української мови і літератури ЗЗСО).

Реалізація мети і завдань дослідження орієнтована на інтеграцію низки ключових методологічних підходів і принципів. Доцільним і новаторським вважаємо виокремлення в методологічному блоці *підходів дослідження й організації фахової підготовки* (особистісно орієнтованого, андрагогічного, акмеологічного, компетентнісного) та *підходів організації освітнього процесу* (методологічного, транс дисциплінарного, інтегративного, методичного, STEM).

4. Дисертанткою розроблена методика організації освітнього процесу формування кейсу професійної майстерності в учителів української мови і літератури ЗЗСО. Л. А. Харітоненко здійснила обґрунтоване представлення в методичному блоці моделі комплексу методів: *дослідження* (теоретичний, проблемний, компаративний аналіз, педагогічний експеримент, моделювання, статистичні), *навчання* (активні, інтерактивні, дослідницькі, словесні, інноваційні, дистанційні, проєктні, оцінювання, групові, дискусії, «перевернутий клас»), *розвитку* (тренінгові, ротаційні, наставницькі, корисних практик, само- та зовнішнього оцінювання, нагляду), *психолого-педагогічної підтримки* (діагностичні, корекційні, консалтингові, наставницькі, профілактичні). Такий підхід, за твердженням авторки, забезпечує комплексність, системність і послідовність формування у вчителів української і літератури необхідних знань, умінь, навичок, компетентностей і ціннісних орієнтацій, необхідних для формування їхнього кейсу професійної майстерності. Означений процес передбачає використання різноманітних *форм* (традиційної, змішаної, дистанційної) та *засобів* (інституційний кейс (кадровий, науково-методичний, інформаційно-технологічний, соціальний), кейс професійної майстерності (предметно-знаннєвий, методичний, самоосвітньо-рефлексивний,

культурологічний, комунікативно-психологічний, творчо-креативний, дослідницько-аналітичний) організації освітнього процесу.

5. Розроблено алгоритм поетапного формування кейсу професійної майстерності в навчальних програмах фахової підготовки вчителів української мови і літератури ЗЗСО для забезпечення впровадження методики означеного процесу в розрізі 5 етапів: навчання в педагогічному/класичному ЗВО, власне педагогічної діяльності вчителя-початківця, професійного становлення вчителя, формування професіоналізму/умілості вчителя української мови і літератури, педагогічного новаторства. Зі свого боку кожен із названих етапів конкретизований через визначення мети, складників, шляхів здійснення та взаємопов'язано з предметно-знаннєвим, методичним, самоосвітньо-рефлексивним, культурологічним, комунікативно-психологічним, творчо-креативним і дослідницько-аналітичним кейсами.

Значення одержаних результатів для науки і практики й рекомендації щодо їх можливого використання. Уважаємо, що матеріали дисертаційної праці мають важливе практичне значення. За результатами дослідження було створено доробок: *1-4 клас* (інформаційний портфель учителя початкової школи («Інформаційне забезпечення освітнього процесу»; комплект «Рухомі картинки: активізація діяльності учнів на уроках читання для 1-4-го класів»; «Символ щастя – лелека. Читання у 2 класі»; «Літературне читання: творчі завдання для 2-го класу; «Уроки літературного читання в 3 класі»: методичний посібник для вчителя; «Календарне планування з читання за підручником «Літературне читання. 3 клас»»); «Творчі вправи і завдання заохотять до навчання : прийоми роботи на уроках літературного читання у 3-му класі; набір «Я у світі. Картки. 3-4 класи»: збірник дидактичних матеріалів; «Українська мова: книжка для вчителя»: календарне планування та розробки уроків, 4 клас; «Літературне читання»: прийоми роботи з учнями 4-го класу; модуль – технології, форми і засоби забезпечення формування професійних компетентностей учасників сертифікації (учителів початкової школи (1-4 класи), які здійснюють реалізацію Державного стандарту початкової освіти); *5-9 клас* («З літературою на «ти»; модуль технології, форми і засоби забезпечення формування професійних компетентностей учасників сертифікації (учителів української мови та літератури (5-6 та 7-9 класи), які здійснюють реалізацію Державного стандарту базової середньої освіти)); *засоби інформаційної підтримки з авторськими рекомендаціями на всеукраїнській освітній платформі «ВСЕОСВІТА»* («Практика реалізації інтегративного підходу до навчання учнів у мовно-літературній освітній галузі»; «Сучасний інтегрований урок: від ідеї до проведення» (української мови/читання); «Тематичний день: від ідеї – до втілення» української мови/читання у предмети підготовки початкової школи; «Практичні інструменти розвитку критичного мислення учнів у початковій школі»; «ПоСКРАМимо або як все встигнути і нічого не забути»; «Модель учнівського самоврядування для дітей молодшого шкільного віку»; «Валізка творчих вправ на уроках зарубіжної літератури»; «Валізка творчих вправ на уроках літературного читання початкової школи»; «Валізка творчих прийомів та вправ на уроках навчання грамоти»; «Скрайбінг на уроках гуманітарного циклу в

середній та старшій школі»; «Фінансова грамотність для дошкільнят та дітей молодшого шкільного віку»).

Результати дослідження мають значний науково-теоретичний і практичний потенціал. Теоретично вони розширюють понятійно-категоріальний апарат педагогіки вищої школи, удосконалюють концептуальні основи підготовки вчителя-філолога. Практично вони можуть бути використані в процесі оновлення освітніх програм і стандартів підготовки вчителів української мови і літератури; під час розроблення курсів підвищення кваліфікації педагогів у післядипломній освіті; у створенні цифрових платформ і електронних портфоліо педагогічного досвіду; у методичній роботі закладів вищої освіти для організації рефлексивно-аналітичної діяльності студентів педагогічних і класичних ЗВО. Результати роботи можуть бути використані для подальшого вдосконалення системи професійної підготовки вчителів-філологів, розвитку педагогічної майстерності та формування освітніх інновацій.

Оцінка змісту й завершеності дисертації. Дисертаційна праця складається з анотації українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Робота містить 26 таблиць, 6 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 379 сторінок.

Робота відзначається високим рівнем теоретичної глибини, логічною структурою, переконливою аргументацією й завершеністю. Кожен розділ відповідає завданням дослідження та послідовно розкриває логіку наукового пошуку. Теоретичні положення підтверджено емпіричними даними, що свідчить про системність і практичну спрямованість роботи. Виклад матеріалу є послідовним, лексично точним і методологічно коректним. Бібліографічна база охоплює як вітчизняні, так і закордонні джерела, що підкреслює глибину наукової ерудиції автора.

Варто означити ґрунтовне розроблення у вступі наукового апарату дослідження, тобто об'єкта, предмета, наукової новизни та практичного значення одержаних результатів дослідження. Описано актуальність; сформульовано мету, завдання; висвітлено зв'язок роботи з науковим дослідженням відповідно до тематичного плану УДУ імені Михайла Драгоманова; відображення в наукових дослідженнях у межах зведеного плану науково-дослідних робіт сфери освіти, науки та інноватики. Тему дисертації затверджено Вченою радою Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 6 від 29 жовтня 2015 р.). Розкрито концептуальні положення й наукову новизну дисертаційної праці, охарактеризовано комплекс використаних у дослідженні методів (теоретичних емпіричних, статистичних). Відображено інформаційні відомості про апробацію, упровадження результатів дослідження, наукові публікації.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях.

Основні наукові положення й результати дисертаційної роботи опубліковано в 17 працях: 2 статті у фахових виданнях України, 3 статті в закордонних наукових періодичних виданнях і виданнях, віднесених до міжнародних наукометричних

баз даних; 1 публікація у збірнику матеріалів конференцій, 1 методичний посібник у співавторстві та 10 публікацій, що додатково розкривають зміст дисертації. Аналіз змісту публікацій засвідчує, що наукові положення, отримані результати проведеного дослідження повною мірою представлено в друкованих наукових працях.

Результати дослідження репрезентовано на численних науково-практичних конференціях різних рівнів.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Порушень академічної доброчесності в дисертаційній праці Харітоненко Лесі Анатоліївни не виявлено. У роботі дотримано етичні принципи й правила, визначені в Законі України «Про освіту» (2017р.).

Дискусійні положення, зауваження і побажання до змісту дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи наукове й практичне значення дисертаційної праці, уважаємо за доцільне висловити кілька зауважень і побажань, спрямованих на подальше поглиблення теоретико-методичного потенціалу дослідження.

1. Авторка обґрунтовано розкриває сутність підготовки вчителів української мови і літератури ЗЗСО для формування кейсу професійної майстерності як інтегративної системи, однак доцільним видається розширити його інтерпретаційне поле шляхом порівняння з категоріями «рефлексивний профіль учителя», «індивідуальна траєкторія професійного розвитку». Такий порівняльний аналіз дозволив би чіткіше визначити відмінні риси досліджуваного поняття та його унікальність у структурі сучасної педагогічної термінології.

2. Попри продумане застосування підходів дослідження організації фахової підготовки (особистісно орієнтованого, андрагогічного, акмеологічного, компетентнісного) та підходів організації освітнього процесу (методологічного, трансдисциплінарного, інтегративного, методичного, STEM), було б доречно глибше обґрунтувати синергетичний аспект у контексті непередбачуваних траєкторій професійного становлення майбутнього вчителя-словесника. Розширене пояснення взаємодії елементів педагогічної системи могло б підсилити наукову переконливість моделі формування кейсу професійної майстерності.

3. Позитивно оцінюючи проведену верифікацію моделі й методики, водночас варто було б подати більш детальний аналіз динаміки показників професійної компетентності вчителів на різних етапах експерименту, із залученням статистичних коефіцієнтів надійності й валідності. Це надало б результатам ще більшої доказовості та сприяло б відтворюваності дослідження в інших освітніх контекстах.

4. У роботі слушно визначено напрями впровадження методики у вищій та післядипломній освіті, проте варто розширити можливості її використання в інформальній освіті, зокрема в цифровому освітньому середовищі, через створення електронних кейсів, інтеграцію з платформами Moodle, Google Classroom або системами електронного портфолію. Це сприятиме поширенню результатів дослідження та їхній відповідності тенденціям диджиталізації педагогічної освіти.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер і не знижують загальної наукової цінності дисертації. Навпаки, вони окреслюють перспективні

напрями подальших наукових пошуків автора у сфері вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

Загальний висновок.

Дисертація Харітоненко Л. А. є самостійною, науково-дослідною роботою, що виконана на високому методичному рівні, розв'язує актуальне за темою наукове завдання щодо фахової підготовки вчителів української мови і літератури ЗЗСО, модернізації освітнього процесу щодо формування кейсу їхньої професійної майстерності, а також експериментальної перевірки ефективності її реалізації в закладах вищої освіти, має наукову новизну, практичну цінність сформульованих положень, висновків, що підтверджено довідками про впровадження результатів дослідження в практику закладів вищої освіти України. Теоретичні висновки та практичні рекомендації, викладені дисертанткою, носять достовірний характер, аргументовані й можуть бути предметом захисту. Висновки за розділами й загальні висновки мають єдину логіку викладення та змістовно становлять єдине ціле.

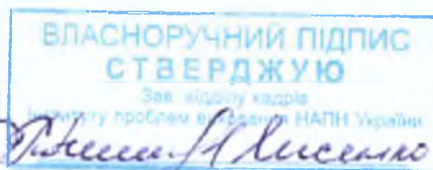
На підставі зазначеного вважаємо, що дисертаційна робота Харітоненко Л. А. «Підготовка учителів української мови і літератури ЗЗСО до формування кейсу професійної майстерності» є завершеною працею, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., що дає підстави для присудження Харітоненко Лесі Анатоліївні наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, головний науковий співробітник
відділу позашкільної освіти
Інституту проблем виховання
Національної академії педагогічних
наук України

Світлана ТОЛОЧКО

Толочко С. В.

